

UDK:371.03.

Sherzod JUMANOV,
O'zbekiston-Finlyandiya pedagogika instituti o'qituvchisi, PhD
E-mail: jumanovsherzod06@gmail.com

Dotsent Z.Begimqulov taqrizi asosida

TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR TIZIMI MODERNIZATSIYASINING SIYOSIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Maqolada Prezident Sh.Mirziyoyev 2021 yilning 19 yanvar kuni "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish" masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda aytib o'tgan, yoshlar ongiga ustamonlik bilan singdirilayotgan milliy o'zlik va ma'naviy qadriyatlarga qarshi tahdid, mehnatga, oilaga yengil qarash, iste'molchilik kayfiyati, transmilliy va kiber-jinoyatchilik, odam savdosi, narkotrafik kabi tahdidlarga qarshi kurashni umumiy o'rta ta'lim muassasalaridagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni, ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimini modernizatsiyalash orqali erishish mumkinligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimi modernizatsiyasi, tarbiyaviy modernizatsiya, Z va alfa avlodlar, "Yangi O'zbekiston – uchinchi Renessans sari" milliy g'oyasi, interiorizatsiya, eksteriorizatsiya.

ПОЛИТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ДУХОВНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация

В статье утверждается, что борьба с такими угрозами, как угрозы национальной идентичности и духовным ценностям, легкомысленное отношение к труду и семье, потребительство, транснациональная и киберпреступность, торговля людьми и наркотрафик, с которыми об этом президент Ш.Мирзиёев заявил на совещании 19 января 2021 года, посвященном «коренному совершенствованию системы духовно-просветительской работы, укреплению сотрудничества государственных и общественных организаций в этом направлении», которые умело внедряются в сознание молодежи, можно добиться путем модернизации системы духовно-просветительской работы и духовно-нравственного воспитания в учреждениях общего среднего образования.

Ключевые слова: модернизация, модернизация системы духовно-просветительской работы, образовательная модернизация, поколения Z и альфа, национальная идея «Новый Узбекистан – к Третьему Возрождению», интериоризация, экстериоризация.

POLITICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE MODERNIZATION OF THE SYSTEM OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL WORK IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation

The article is based on the statement made by President Sh. Mirziyoyev on January 19, 2021 at a meeting dedicated to "Fundamentally improving the system of spiritual and educational work, strengthening cooperation between state and public organizations in this regard", which emphasizes that the fight against threats such as threats to national identity and spiritual values, a frivolous attitude towards work and family, consumerism, transnational and cybercrime, human trafficking, and drug trafficking, which are being skillfully instilled in the minds of young people, can be achieved by modernizing the system of spiritual and educational work and spiritual and moral education in general secondary educational institutions.

Key words: modernization, modernization of the system of spiritual and educational work, educational modernization, Z and alpha generations, the national idea of "New Uzbekistan - Towards the Third Renaissance", interiorization, exteriorization.

Kirish. Ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimi modernizatsiyasining siyosiy-pedagogik asoslarini yoritishdan oldin "Mamlakatni modernizatsiya qilish" iborasining kontseptual mohiyatiga qisqacha to'xtalish zarur bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, modernizatsiya – mamlakatni ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy jihatdan zamonaviy talablarga moslashtirish, uning barqaror va samarali rivojlanishini ta'minlash jarayoni bo'lib bu jarayon tarixiy, texnologik va ijtimoiy o'zgarishlarni inobatga olgan holda amalga oshiriladi.

Adabiyotlar tahlili. Mamlakatni modernizatsiya qilish bir necha tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, o'z ichiga iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy (ta'lim va ilm-fan (zamonaviy ta'lim standartlarini joriy qilish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish), madaniy modernizatsiya (milliy qadriyatlarni saqlash, madaniy merosni asrab-avaylab, uni zamonaviy jamiyat talablariga moslashtirish, innovatsiyalar va ijodkorlik:

san'at, adabiyot va ijod sohalarida innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash), texnologik modernizatsiya (jamiyatning barcha sohalarida raqamli texnologiyalarni joriy qilish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish) kabilardan iborat kontekstni o'z ichiga oladi.

Mamlakatni modernizatsiyalashning maqsadi davlatning iqtisodiy barqarorligi, fuqarolarning turmush sifati, demokratik qadriyatlarni mustahkamlash va global raqobatbardoshligini ta'minlashga qaratilgan bo'ladi. O'zbekiston misolida bu jarayonni ta'lim islohotlari, kambag'allikni qisqartirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ekologik muammolarga yechim topish, raqamli iqtisodiyotga o'tish va boshqa qator yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda.

Tahlil va natijalar. Tadqiqotimiz maqsad va vazifalaridan kelib chiqib, modernizatsiya so'zining etimologiyasiga to'xtalishni joiz, deb hisoblaymiz. Modernizatsiya so'zi lotincha "modernus" so'zidan kelib

chiqqan bo'lib, u "zamonaviy", "yangi", "hozirgi" degan ma'nolarni anglatadi. Bu so'z o'z navbatida "modus" ("usul", "tartib") so'zidan kelib chiqqan. Fransuzcha "modernisation" ("zamonaviylashtirish") so'zi 18–19-asrlarda Yevropada ishlatila boshlangan. Bu so'z san'at, texnologiya, ijtimoiy va siyosiy tizimlarni yangilashni anglatgan. Ingliz tilida "modernization" atamasi 19-asrda ilk bor qo'llanilgan bo'lib, u sanoat inqilobi davrida texnika va jamiyatni yangilash jarayonlarini ifodalagan. Bu atama sovet tuzumi davrida rus tili orqali o'zbek tiliga kirib kelgan bo'lib, o'zbek tilida "zamonaviylashtirish", "yangilash", "islohot" ma'nolarida ishlatiladi. Xulosa qilib aytganda, modernizatsiya tushunchasi bu – muayyan tizim yoki sohani zamonaviy talablarga moslashtirish orqali uni texnik, ijtimoiy yoki madaniy jihatdan rivojlantirish jarayonini anglatadi.

Kontent tahlillarimiz mustaqillik yillarida O'zbekistonda keng ko'lamli modernizatsiya jarayoni amalga oshirilib kelinayotganini va bu jarayonni ifodalashda aksariyat hollarda "islohot" so'zi qo'llanilishini ko'rsatadi. Ya'ni, islohot tushunchasining mazmuni modernizatsiya tushunchasiga ma'nodoshligi anglashiladi. Chunki "islohot" definitsiyasining turli til va sohalarga mos ma'nolari mavjud. Masalan, "islohot" so'zining o'zbek tilidagi ma'nosiga ko'ra – biror sohada tuzatish, yangilash yoki yaxshilashga qaratilgan o'zgartishlarni bildiradi. Islohot ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy yoki ma'naviy jarayonlarni takomillashtirish uchun amalga oshiriladi.

Islohot so'zining arab tilidagi ma'nosi "islohot" so'zidan kelib chiqqan. bo'lib, إصلاح. Bu so'zning arab tilidagi ma'nosi "yaxshilashlar", "to'g'rilashlar" yoki "yangilashlar", "tartibga solish" degan ma'nolarni anglatadi. "Islohot" tushunchasining qonunchilikdagi ma'nosi qonun yoki nizomlar asosida amalga oshiriladigan tuzatish va o'zgarishlar bo'lib, bu o'zgarishlar davlat boshqaruvi yoki jamiyatdagi tizimni takomillashtirish uchun amalga oshiriladi. Islohotning tarixiy ma'nosi ko'pincha siyosiy yoki iqtisodiy tizimni yangilash maqsadida shu mamlakat tarixida amalga oshirilgan ulkan yangilanishlarni ifodalaydi. Masalan, O'zbekistonda pedagogning maqomi yangilanishi, ta'lim sohasidagi islohotlar shular jumlasidandir. Islohot so'zining iqtisodiy ma'nosi ham mavjud bo'lib, bu iqtisodiy sohani modernizatsiya qilish, resurslardan samarali foydalanish uchun amalga oshiriladigan tuzatishlar. Masalan, bozor iqtisodiyotiga o'tish, konvertatsiya sohasidagi islohotlar va h.k.

Islohot so'zining ijtimoiy ma'nosi jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojlanishiga qaratilgan o'zgarishlarni bildiradi. Bu, asosan, davlatning inson huquqlari, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalridagi davlat dasturlarida namoyon bo'ladi va amalga oshiriladi. Shuni aytishimiz mumkinki, O'zbekiston Respublikasining huquqiy-me'yoriy hujjatlarida, OAVlarida, ijtimoiy tarmoqlari kontentida doimiy trendda turgan "islohot" so'zining barcha sohalardagi ma'nolarini umumlashtirib aytganda, tuzatish va yangilash ma'nolarini ifoda etadi. Uning mazmuni va qo'llanishi kontekstiga qarab modernizatsiya tushunchasining ma'nosini berib turadi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, biz tadqiqotimiz kontekstida modernizatsiya tushunchasida "islohot"ni ham mujassam tushungan holda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlarning identiv maqsadini Davlat va jamiyat tomonidan qo'yilayotgan yangi talablarga moslashtirish, ijodiy-ma'rifiy ta'minlash va ushbu jarayonga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarga qarshi kurashishning zamonaviy jarayoni tarzida talqin qilamiz.

Tarbiya sohasini modernizatsiya qilish aksar hollarda davlat rahbarlari tashabbuslari bilan boshlanadi. Prezident Sh.Mirziyoyev 2021 yilning 19 yanvar kuni "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish"

masalalariga bag'ishlangan yig'ilishida: "...bugun dunyoda keskin kurash va raqobat hukm surmoqda, manfaatlar to'qnashuvi kuchaymoqda. Globallashuv jarayonlari insoniyat uchun beqiyos yangi imkoniyatlar bilan birga kutilmagan muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Milliy o'zlik va ma'naviy qadriyatlarga qarshi tahdid va xatarlar tobora ortmoqda. Faqat o'zini o'ylash, mehnatga, oilaga yengil qarash, iste'molchilik kayfiyati turli yo'llar bilan odamlar, ayniqsa, yoshlar ongiga ustamonlik bilan singdirilyapti. Shuningdek, terrorizm, ekstremizm, transmilliy va kiber-jinoyatchilik, odam savdosi, narkotrafik kabi tahdidlar xavfi oshib bormoqda. Ba'zi hududlarda atayin beqarorlik yuzaga keltirilib, norozilik kayfiyati avj oldirilmoqda", - deb a'lohida ta'kidladi [1].

Ushbu ogohlikka va tarbiyaviy modernizatsiyaga da'vat o'zining tarixiy asoslariga ega. Jamiyatning umumiy taraqqiyoti faqatgina iqtisodiy yuksalish bilangina belgilanmaydi. Bunga ko'plab misollar keltirish mumkin.

Buyuk Rim imperiyasi insoniyat tarixidagi eng ulkan va nufuzli imeperiyalardan biri bo'lib, uning hududlari Yevropa, Osiyo va Afrika qit'alarida joylashgan. Ushbu ulkan imperiya salkam besh asr mobaynida uch qit'ada hukmronlik qildi. Imperiya o'zining davrida ulkan taraqqiyotni boshidan kechirdi: ilm fan yuksak nuqtalarga yetdi, madaniy sohada butun dunyoga o'rnak bo'ldi, odamlarning turmush tarzi oshdi, davlat boshqaruvining o'sha davr uchun o'ta yangi bo'lgan modellari joriy etildi. Shunday qudratli imperiya oxir-oqibat tanazzul va inqirozga uchrab, parchalanib ketdi. Buning sabablari ko'p, lekin bu sabablarning ichida o'sha jamiyatning ma'naviy ahloqiy tanazzuli va inqirozi alohida o'rin egallaydi. Jamiyatning ma'naviy ahloqiy tanazzulga va inqirozga yuz tutishining sabablari shu ediki, insonlar moddiy to'kin sochinlik, moddiy boylikka rujo' qo'yib, ma'naviy axloqiy mezonlarni tobora unuta boshlashdi[2].

Ma'naviy axloqiy mezonlarning inkor qilinishi aholida ijtimoiy apatiya (befarqlik) holatini keltirib chiqardi, bu esa o'z o'rnida ma'naviyat va vatanparvarlik ruhining parchalanishiga olib keldi. Buning oqibatida esa madaniyat, san'at sohalari ham inqirozga yuz tuta boshladi. Oxir oqibat ma'naviy inqiroz va tanazzulga uchragan davlatning parchalanishi yuz berdi. Xullas, davlatlarning tanazzuli g'oyaviy inqirozdan va g'oyaviy inqiroz esa, g'oyaviy tarbiyadagi stagnatsiya jarayonlariga borib taqalishini tarixiy jarayonlar ko'p bor tasdiqlaydi. Bu esa ma'naviy-ma'rifiy ishlarni, mafkuraviy, g'oyaviy tarbiyani zamon bilan hamnafas, ya'ni modernizatsiyasini ta'minlab borishni talab qiladi.

G'oyaviy tarbiyani modernizatsiyalashning global talablaridan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan BMT Bosh assambleyasining 72-sessiyasi minbaridan e'lon qilindi. Bu jahon hamjamiyati tomonidan "Jaholatga qarshi ma'rifat" bilan kurash tamoyili sifatida e'tirof etildi va qo'llab quvvatlandi, joriy etildi. Jaholat faqat din sohasida emas, balki iqtisodiyot sohasida ham, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, madaniyat tizimida ham, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida duch kelishi mumkin. Bu illatga ma'naviyat, ma'rifat, g'oyaviy tarbiya bilan qarshi turilmasa, milliy yuksalish, taraqqiyot va rivojlanishning ma'naviy qudratini ta'minlab bo'lmaydi.

Mamlakatimizda 2017 yildan boshlab uzluksiz ta'limning har bir bo'g'inida tarbiya tizimini takomillashtirish va bu jarayonga zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning huquqiy-me'yoriy asoslari yaratildi. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuvni amalga oshirishda ta'lim muassasalari, oila va mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarish, ular orasida milliy, umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ilmiy-metodik uzviylikni sifat jihatdan yuqori darajaga ko'tarish kabi ijtimoiy pedagogik vazifalar belgilab berildi. Buning natijasida "O'zbekiston

taraqqiyotining yangi bosqichi talablari asosida yoshlarda tayanch ma'naviy-axloqiy fazilatlarni tarbiyalashning mazmunini takomillashtirish, axborotli muhitda tezkor ta'sir chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash mexanizmlarini modernizatsiyalash imkoniyati kengaydi"[4].

Ma'naviy-ma'rifiy ishlarning modernizatsiyalashishi g'oyaviy hushyorlikni, kompetentsiyalarni yoshlarning kundalik hayotdagi uquvlariga, xulq-atvor me'yoriga aylantiradi. Zero, akademik A.Saidov ta'kidlaganidek, "Hozirgi bosqichda fuqarolik jamiyatining demokratik negizlarini shakllantirish faqat Konstitutsiya va O'zbekiston qonunchiligining asosiy qoidalarini bilishnigina emas, balki o'zining amaliy faoliyatida Konstitutsiya ko'rsatmalariga amal qilishni ham taqozo etadigan yuksak konstitutsiyaviy madaniyat qaror topishi vazifalari bilan bevosita bog'liqdir. Muayyan bilimlarga ega bo'lish mumkin, biroq, ularni amaliyotda qo'llash uquvi bo'lmasligi mumkin" [5].

Pedagogika fanlari doktori A.A.Ismanova o'zining diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashda pedagogik profilaktik ishlar tizimini takomillashtirish bo'yicha olib borgan tadqiqotida mavjud tarbiya tizimini isloh qilish zarurati mohiyatini: "... Globallashtirish, hayot o'ta tezlashgan, tahlikali, murakkab zamon ilgari ota-bobolarimiz duch kelmagan tarbiyaviy vazifalarni, talablarni oldimizga qo'yimoqda. Zamon talablarini sezmasdan, yoshlar bilan olib borilayotgan

ma'naviy-ma'rifiy ishlarni eskicha uslubda davom ettirsak, bu ishlarimiz zamondan orqada qoladi", - deb ta'kidlaydi [3].

Xulosa qilib aytganda, yuqoridagi fikrlar umumiy o'rta ta'lim muassasalari ma'naviy-ma'rifiy ishlarni, ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimini modernizatsiyalashda qator muammolarni hal etishni taqozo etadi. Jumladan:

- har bir umumiy o'rta ta'lim muassasasida "Ma'naviyat sektori" negizida yangi ijtimoiy-ma'naviy muhitni yaratish;

- jamiyat hayotida keng ko'lamli mafkuraviy tarbiyaviy axborot muhitini yaratish;

- Z va alfa avlodlarda Vatanga sadoqat, milliy g'urur fazilatlarni, milliy g'oyaga doir bilimlarni egallashga bo'lgan ehtiyojni qaror toptirish va bu bilimlarni puxta o'zlashtirishga erishish, bu borada amaliy ko'nikma va malakalarning kompetentsiyalar darajasiga ko'tarilishini ta'minlash;

- yoshlar ongida "Yangi O'zbekiston - Uchinchi Renessans sari" milliy g'oyasi interiorizatsiya va eksteriorizatsiyasining pedagogik asoslarini zamonaviylashtirish;

- umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning ko'lami hamda sifatini oshirish va ularning hayotiyiligini ta'minlash ham shular jumlasidandir. Zero, dunyodagi mafkuraviy tortishuvlar va axborot xurujlari o'sib kelayotgan yosh avlodni g'oyaviy tarbiyalash oldiga yangi, zamonaviy talablarni qo'yimoqda.

ADABIYOTLAR

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2021 yilning 19 yanvar kuni "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish" masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda so'zlagan nutqi. <https://old.gov.uz/oz/news/view/29697>
2. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchilari uchun uslubiy qo'llanma. [Matn]: qo'llanma/ S.Xafizov, T.Arslonov, Sh.Jumanov, A.Halimov. – T; Zarvaraq nashriyoti. 2022. - 92 b.
3. Ismanova A.A. Kasb-hunar kollejlari diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi profilaktik ishlarning ijtimoiy-pedagogik tizimini takomillashtirish. Ped. fan. dokt... diss. –Chirchiq, 2018. – 100 b.
4. Ibraimov X., Quronov M. Umumiy pedagogika. Darslik. – T; Sahhof. 2023. 176 - bet.
5. Saidov A. Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasi: yaratilishi, qabul qilinishi va ijro etilishi. Xalq so'zi. 2024 yil 30 noyabr №249